

УДК 37.011.31

Зоя Дробінська

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ

Складність і суперечливість процесів розвитку нашого суспільства загалом породжує низку проблем педагогічної діяльності. Зокрема, проблему творчого потенціалу педагога і можливостей подолання ним педагогічних стереотипів, проблему професіоналізму педагога, його психологічної підготовки тощо.

Протягом останніх десятиліть активно ведеться пошук внутрішніх детермінант професіоналізації загалом і професійної адаптації як невід'ємної складової цього процесу. Сучасні заклади освіти гостро потребують молодих педагогів, які здатні адекватно реагувати на зміну освітньої ситуації, специфіку педагогічних систем, нові умови професійної діяльності.

Початок трудової діяльності – найбільш відповідальний і важливий крок у професійному становленні педагога. Не випадково досвідчені колеги вважають перші кроки педагогічної діяльності головною школою особистісно-професійного виховання.

Огляд психолого-педагогічної літератури дає змогу констатувати, що феномен професійної, психологічної адаптації вивчається у різних аспектах. Так, видатні педагоги П. П. Блонський, А. С. Макаренко, С. Т. Шацький, розглядаючи професійне становлення молодого вчителя, підкреслювали, що особистість педагога формується у безпосередній взаємодії із соціальним середовищем. Особливого поширення у педагогіці отримали дослідження Т. А. Аксакової, С. Г. Вершловського, Г. В. Кондратьєвої, І. Д. Лушнікова, Т. С. Полякової, М. І. Педаяс та ін., присвячені аналізу діяльності молодого вчителя у процесі його соціально-професійного становлення. Закономірності професійного становлення вчителя, умови його професійної адаптації виявлені вченими Т. А. Аржакаєвою, С. Г. Вершловським, Ф. Н. Гоноболіним, Н. В. Кузьміною, Ю. Н. Кулюткіним, В. А. Сластьоніним, А. І. Щербаковим та ін. Сучасні дослідники відзначають різноманітність факторів, що впливають на розвиток особистісної та професійної сфер молодого вчителя у процесі його професійного становлення [6].

Метою статті є визначення фаз і особливостей професійної адаптації молодих фахівців та розкриття специфіки організації їх психолого-педагогічного супроводу.

Вимоги до особистості і змісту професійної діяльності педагога передбачають наявність у нього умінь ефективно працювати у постійно мінливих соціально-педагогічних умовах, тобто швидко професійно

адаптуватися.

Адаптація молодого фахівця – це не лише пристосування до нових умов життєдіяльності, але і активне засвоєння норм професійного спілкування, трудової дисципліни, виробничих навичок, традицій трудового колективу, тобто процес входження у нове для нього соціальне середовище [1, с. 27]. Це спонукає молодого фахівця мобілізувати волю, енергію, вміння керувати емоціями, виявляти певний рівень активності в діяльності з подолання адаптаційних труднощів. Таким чином, можна говорити про професійну і психологічну адаптацію педагога, який розпочинає свій професійний шлях.

Т. Б. Гершкович зазначила, що систематизація дослідницького пошуку дає змогу виділити в якості інтегративної суб'єктної характеристики процесу професійної адаптації молодого викладача його готовність до діяльності [4, с. 116].

В даний час психологічну адаптацію Н. Буравлева розглядає як результат діяльності цілісної самокерованої системи, підкреслюючи при цьому її системну організацію. Це складний, тривалий процес, пов'язаний із внутрішніми змінами людини. Тобто, психологічну адаптацію можна визначити як процес встановлення оптимальної відповідності особистості і навколишнього середовища в ході здійснення властивої людині діяльності, яка дає змогу індивідууму задовольняти актуальні потреби і реалізовувати пов'язані з ними значущі цілі, забезпечуючи в той же час максимальну відповідність діяльності людини, її поведінки вимогам середовища [2, с. 48].

Виділяють три фази професійної адаптації педагога:

1) фаза професійної дезадаптації, що характеризується гострою реакцією всіх підсистем особистості на нові вимоги й умови професійної діяльності. Це виявляється у почутті внутрішнього дискомфорту, нестабільності перебігу всіх психічних процесів, нестабільності емоційних станів, що переважно характеризуються реакціями фрустрації, паніки, депресії тощо. На цій фазі професійної адаптації можливості, очікування молодого педагога не збігаються з реаліями педагогічної діяльності: гостро постає суперечність між вимогами та професійною, психолого-педагогічною підготовленістю.

2) фаза професійної неадаптації характеризується поступовим зниженням психологічного напруження, гострі суперечності між професійними можливостями, професійною підготовкою та вимогами професійної діяльності поступово зникають завдяки реалізації адаптивних стратегій.

3) фаза власне професійної адаптації характеризується досягненням внутрішньої гармонії між Я-особистісним та Я-професійним педагога, між вимогами й умовами педагогічної діяльності в освітньому закладі та його власними можливостями.

Адаптаційний потенціал особистості залежить від її активності і розкривається в процесі її активності. А. А. Майер визначає, що психічна

адаптованість має низку складових: загальний рівень психічного розвитку, особистісні особливості і систему відносин, характер і зміст психологічних проблем, позицію особистості стосовно них [5, с. 20].

Аналіз причин зниження адаптаційного потенціалу у молодих фахівців на етапі їх входження в професію, зроблений Н. Буравльовою, дає змогу виділяти наступні фактори, що перешкоджають успішній психологічній адаптації педагогів: недостатня професійна підготовка, слабка мотивація до професійного зростання, відсутність підтримки молодих фахівців з боку адміністрації, нерозвиненість професійно важливих якостей особистості. Ще однією з причин психологічної дезадаптації є те, що у молодих фахівців заздалегідь формуються певні очікування та уявлення про їх майбутню роботу. У тому випадку, якщо вони виявляються помилковими або невиправданими, виникає так званий дисбаланс між внутрішніми очікуваннями і новою соціальною ситуацією.

Особливості професійної адаптації молодого педагога мають стати основою його психолого-педагогічного супроводу. Для успішного пристосування молодих фахівців до нових умов праці їм необхідна постійна підтримка, методична та психологічна допомога, яка б протидіяла психологічній дезадаптації молодих фахівців. Основне завдання такої підтримки – сприяти розкриттю особистісного адаптаційного потенціалу молодого педагога на етапі його входження в професію [3, с. 53].

Для вирішення цих проблем необхідно використовувати і розвивати такий інструмент, як управління психологічною адаптацією молодих педагогів, особливо на ранніх етапах їх професійної діяльності, яке б полягало в організації ефективного і доцільного психологічного супроводу молодих спеціалістів, спрямованого на повноцінний розвиток особистості та її самореалізацію в соціумі.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що модель психологічного супроводу молодих фахівців у кожному навчальному закладі має свої особливості форм, методів, змісту, цілей і завдань. Метою психологічного супроводу молодих спеціалістів на ранніх етапах професійної діяльності є повноцінна реалізація професійно-психологічного потенціалу особистості та задоволення потреб суб'єкта діяльності. Провідні завдання, які необхідно вирішити у процесі здійснення психолого-педагогічного супроводу наступні: допомогти в особистісній і соціально-педагогічній адаптації; включити молодих спеціалістів у самоосвітню та дослідницьку діяльність; розвинути професійне мислення і готовність до інноваційних перетворень; попередити найбільш типові помилки, протиріччя і труднощі в організації навчальних занять та пошук можливих шляхів їх подолання; надати допомогу в пізнанні й творчому впровадженні в навчально-виховний процес досягнень педагогічної науки і передового досвіду; стимулювати розвиток індивідуального стилю творчої діяльності. А одне з головних завдань психологічного супроводу – не лише надавати своєчасну

допомогу і підтримку молодому спеціалісту, але і навчити його самостійно долати труднощі процесу адаптації, відповідально ставитися до свого становлення, допомогти йому стати повноцінним суб'єктом свого професійного життя.

Отже, теоретичне узагальнення психолого-педагогічної літератури дало підстави для висновку, що професійна адаптація молодих фахівців набуває ефективності за умови здійснення ефективного управління психологічною адаптацією молодих педагогів, організації ефективного психологічного супроводу молодих спеціалістів, врахування особливостей професійної адаптації, сприяння повноцінному творчому розвитку особистості.

Подальшого розвитку і наукового пошуку потребують питання професійної адаптації та психолого-педагогічного супроводу молодих фахівців у вищих навчальних закладах Європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотна Ю. Адаптація молодого спеціаліста / Ю. Болотна // Практичний психолог: Школа. – 2013. – № 9. – С. 27–30.
2. Буравлева Н. А. Приоритетность профилактической деятельности психологической службы современного учреждения образования / Н. Буравлева // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. – 2011. – № 4(7). – С. 47–49.
3. Буравлева Н. А. Особенности психологической адаптации молодых специалистов дошкольных образовательных учреждений / Н. Буравлева, Е. А. Уралова // Вектор науки ТГУ. – 2012. – № 2(9). – С. 53–55.
4. Гершкович Т. Б. Формирование готовности к педагогической деятельности и ее связь с индивидуальными стратегиями адаптации (На примере молодых преподавателей высшей школы) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Гершкович Т. Б. – Екатеринбург, 2002. – 218 с.
5. Майер А. А. Философия дошкольного образования: генезис и перспективы / А. А. Майер // Мир детства и образование : сборник материалов III Международной научно-практической конференции. – Магнитогорск : МаГУ, 2009. – С. 19–21.
6. Скударёва Г. Н. Педагогические условия профессионального становления молодого учителя в муниципальном образовательном пространстве [Електронний ресурс] / Г. Н. Скударёва. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskie-usloviya-professionalnogo-stanovleniya-molodogo-uchitelya-v-munitsipalnom-ob#i>